

Grannländerna Sverige Polen: kulturkontakt eller kulturkrock?

MALGORZATA ANNA PACKALÉN

ENLIGT STATISTISKA UNDERSÖKNINGAR som gjordes för ett par år sedan i Polen om polackernas inställning till och kännedom om andra nationer hamnade Sverige mycket högt på skalan över favoritländerna, strax efter USA. Tyvärr kan man nog inte säga detsamma om svenskarnas prioriteringar vad gäller att rangordna Polen bland andra länder på världskartan. Det framgår i alla fall tydligt av en liknande undersökning som gjordes angående just denna fråga även i Sverige för ett tag sedan. Svenska folkets mentala karta visar sig enligt den bestå av fyra regioner, ordnade i en värdehierarki:

1. Norden är trygghetens region.
2. Den anglosaxiska världen står för det spännande och lockande.
3. Kontinental-Europa är intressant om än ibland obegripligt.
4. Den muslimska världen är hotfull.

Det som sedan återstår av världen, i öst och i syd, finns knappast med på denna svenska mentala karta (Bergström 1998).

Undersökningsresultatet stämmer dessvärre bara alltför väl med mina egna iakttagelser. Jag blir nämligen lika förvånad varje gång då jag upptäcker hur lite man egentligen vet i Sverige om ett grannland som — om man ser det från det geografiska perspektivet — ligger så nära ens eget. Ändå verkar Polen utgöra en mer eller mindre vit fläck i det svenska allmänna medvetandet. Och när man någon gång tänker på det, ja, vad är det då för föreställningar man har? Jo, det är de bilder som under många år visats i massmedia och som dyker upp på näthinnan så fort landet kommer på tal. Det jag tänker på är t.ex. bilden av den ihopsjunkna polska bonden på sin kärra, de hotfulla skorstenarna som det bolmar svart rök ur, för att nu inte tala om alla de långa köerna framför affärer som svenska film- och pressmedia så gärna matat oss med under decennier och faktiskt fortfarande gör så fort tillfälle ges.

I rättvisans namn måste man dock tillägga att det även finns och funnits en annan bild av Polen, en bild som under vissa perioder t.o.m. dominerat det svenska medvetandet i synen på den polska kulturen och samhället. I Sverige har man nämligen alltid och med ett stort intresse följt polackernas kamp för frihet och demokrati. Ja, när intresset för det polska samhället med jämna mellanrum blommat upp i Sverige, så har det ofta sammanfallit just med stora politiska händelser i Polen. Jag tänker särskilt på "Solidaritetsperioden" i början av 1980-talet, då bilden av Polen reviderades på ett positivt sätt i det svenska allmänna medvetandet.

Birgitta Trotzig skrev 1988 i sin recension av den polske poeten Adam Zagajewskis bok *Solidaritet och ensamhet*, i Anders Bodegårds och Martin von Zweigbergs översättning, bl. a. följande:

En polsk intellektuell är, med eller mot sin vilja, dömd till att leva livet (...) och försöka göra något av en övermäktig tradition (...) - [d.v.s.] en rik och raffinerad högkultur i konstant kamp med Barbariet och den annorlunda viljande Makten i olika mer eller mindre nådelösa gestalter. (Trotzig 1988):

Med risk för att verka provocerande vill jag påstå att det är just bilden av en "raffinerad högkultur i konstant kamp med Barbariet" som under en lång tid påverkat den svenska uppfattningen om Polens kulturella identitet. Det är enligt mitt förmenande framför allt den politiska faktorn som satt prägel på den polska kulturen utomlands. På gott och ont kan man säga. I Sverige har man alltid och med ett stort intresse följt polackernas kamp mot "den annorlunda viljande Makten" och man kan konstatera att den polska historien, både från äldre och nyare tider, nog inte gjort åskådarna i väst besvikna.

Den inställningen har även i hög grad påverkat urvalet av verk som översatts till svenska. Särskilt den polska lyriken, med dess ironi, nationalism och dess ibland för en svensk läsare svårbegripliga referensramar, denna lyrik som inte bara förmedlat samtidens själstillstånd och de polska absurditeterna utan också alla spänningszoner och den eviga dialektiken mellan kaos och klarhet, har ju i många fall haft ett klart politiskt budskap. Ett budskap som i Sverige som sagt fallit i tacksam jordmån. Detta budskap, med sina rötter i Polens svåra politiska situation, har faktiskt ut-

gjort den bästa marknadsföringsfaktorn, lockande, utmanande och spännande för både översättarna och läsarna. "Jag började översätta av politiska skäl", sade Anders Bodegård i en intervju för en polsk tidskrift om sin början som översättare av polsk litteratur -Jag ville informera svenskarna om allt som just då [d.v.s. i början av 80-talet] hände i Polen" (Jacobi 1996).

Att samspelet mellan intresset för politik och intresset för dikt alltid haft stor tyngd när det gäller mottagandet av polsk lyrik bland svenska läsare är ju inget nytt. I just detta kan man också delvis finna förklaringen till varför intresset för den polska dikten blommat upp med jämna mellanrum, något som ofta sammanfallit med stora politiska händelser i Polen och naturligtvis med Nobelprisutdelningarna. Nog fick Polen — inte bara i Sverige — fin goodwill både 1980 och 1996, då författarna Czesław Miłosz och Wisława Szymborska belönades med varsitt Nobelpris i litteratur.

Det är alltså tveklöst så att det litterära och kulturella livet i Polen, som i mångt och mycket avspeglat de samhällliga och politiska förhållandena i landet, haft en stor attraktionskraft bland svenska intellektuella. Något som är helt naturligt. Samtidigt kan man konstatera att med de stora politiska förändringarna efter 1989 i hela före detta östblocket är det mycket som har förändrats idag vad gäller synen på Polen. Efter järnridåns fall har Polen som land mer eller mindre förlorat sin "martyrgloria" från den gamla kommunistiska tiden. Märkligt nog har Polen också genom just det faktiskt förlorat även det mesta av sin forna exotism i svenskarnas ögon.

Så hur ser man då på polackerna i dagens Sverige? Innan jag svarar på den frågan vill jag återropa den svenske utrikeskorrespondenten, författaren och Polenkännaren Kjell-Albin Abrahamsons ord angående den nya tidens syn på olika länder, särskilt inför dessa länders kommande inträde i EU. Så här skrev han nämligen för tre år sedan, ett halvt år före Polens medlemskap i EU i tidskriften *AXESS*:

I detta nya Europa finns skäl att varna för västeuropéernas traditionella benägenhet att se östeuropéerna över axeln, speciellt gäller det synen på slaverna, i Europa cirka 200 miljoner människor. I medeltida krönikor beskrevs slaverna som hundar och barbarer. För Hitler var slaverna *Untemtschen*, en lägre sorts människor. Idag på det tredje årtusendet ses alltför många dessa slaver som maffialedare och biltjuvar, svart städhjälp och bärplockare, sutenörer och

horor. En så förklenande syn på Europas halva befolkning är oroväckande. (Abrahamson 2003, 9)

Tillbaka till min fråga hur man då ser på just polackerna i dagens Sverige. Nåja, vardagsbilden är inte alltid särskilt smickrande. Eller, rättare sagt, har hittills — vilket även framkommer i Kjell Albin Abrahamsons artikel — inte varit särskilt smickrande. Åtminstone om man nu bortser från de korta perioder då Sveriges blickar fokuserats på de politiska händelserna i Polen. Så fort dock de politiska vindarna har blåst över tar en annan, mindre angenäm bild av Polen på nytt — och i mitt tycke alltför lätt — över i det svenska allmänna medvetandet. Polackerna associeras nämligen fortfarande alltför ofta och i första hand med svartjobb. Polen är ju också ökänt som ett land som tillsammans med andra före detta östblocksländer förorenar Östersjön och på så sätt omintetgör svenskarnas och övriga skandinaviska länders gemensamma ansatser och ansträngningar vad gäller miljöfrågor. Sådant bidrar förstås till att ge en mindre smickrande föreställning om landet.

Samtidigt växer det ändå långsamt fram en annan bild: bilden av Polen som ett nytt och politiskt fritt land, sedan ett år en medlemsstat i den europeiska unionen. Ett land med stor potentiell kunskaps- och arbetskraft, en växande marknad för företag inom de flesta branscher.

Men hur fungerar då dessa polacker och svenskarna tillsammans i den dagliga och vardagliga kontakten? I dagens Sverige använder man ofta uttrycken "kulturchock" och "kulturkrock". Det första, "kulturchock", används för att beskriva den nykomne utlänningens reaktion på det nya samhället. Det andra, "kulturkrock", är en ganska mild beskrivning av alla de situationer då mindre eller större konflikter uppstår mellan olika utlänningsgrupper som idag finns i Sverige och svenskarna. Konflikter som framför allt bottnar i den ömsesidiga bristen på kunskaper om varandras länder och om de sociala sedvänjor och beteendemönster som påverkar människokontakter i de respektive länderna.

Man skulle kunna tro att dessa två företeelser, d.v.s. "kulturchock" och "kulturkrock" först och främst drabbar utlänningar som nyligen kommit hit och även de svenskar som kommer i kontakt med dem. Man skulle också kunna tro, att den här friktionen skulle försvinna när den nykomne väl lärt sig landets

språk, men så är det tyvärr inte alltid. Det går relativt fort att lära sig svenska, beroende naturligtvis på den personliga begåvningen, motivationen etc. Men då är bara första etappen avklarad. För att kunna kommunicera inte bara på den enklaste nivån, utan på alla nivåer, krävs det omfattande kunskaper i ett annat språk, nämligen det sociala språket. Varje miljö har dessutom sina egna sociala normer och värderingar, vilket gör att det ibland tar årtal för en utlänning/invandrare att anamma dessa miljöers regler, både de skrivna och — vilket är ännu svårare — oskrivna. Trots all in-vandring till Sverige kan man nog säga att den svenska kulturen fortfarande är mycket homogen. Det gäller också den språkliga och den sociala koden. Det är därför kanske inte så konstigt att svenskarna av polacker ofta uppfattas som ordningsamma, men också tysta, reserverade, känslomässigt hämmade osv. I sin tur uppfattas inte sällan polackerna av nordborna som flitiga och trevliga, men även högljudda, lite uppblåsta, för att inte säga rent av arroganta. Varför är det så?

Ja, skillnaderna mellan Polen och Sverige är stora i många avseenden, inte minst vad gäller den sociala utvecklingen i de bägge länderna. Det som av svenskarna inte sällan uppfattas som polsk arrogans eller uppblåsthet har utan tvivel sina djupaste rötter i det gamla adliga Polens värderingar och beteendemönster, d.v.s. den sedan många sekel i det polska medvetandet väl förankrade bilden av den självhärskande, adlige godsägaren, som lever tryggt på sin lilla polska lantgård, väl medveten om sin säregna ställning och att han inte ens var sin egen kung någonting skyldig. Den i Sverige välkända och för polackerna föga prisande benämningen "polsk riksdag" härstammar just från och illustrerar väl denna gamla tids politiska anda. Att höja sin röst och att ljudligt avge sitt *liberum veto*, d.v.s. sin nej-röst i rikets adels församlingar var nämligen just ett av de privilegier som tillkom en adelsman i Polen. För i motsats till hur det var i Sverige, där en jordbrukare ofta var fri husbonde som själv bestämde på egen gård, kunde i Polen endast adeln äga jord. Det betyder att de som faktiskt var bönder i Polen ännu vid mitten av 1800-talet i praktiken levde i livslång livegenskap.

En livegen bonde var alltså i den vanlige polske adelsmannens medvetande faktiskt inte mer än ett passivt element, som visserligen levde inom samma land som han, men som i övrigt inte ingick i den föreställning om nationell gemenskap, som förenade

de övriga stånden: adeln och, i viss mån, borgarna och prästerskapet. Den stora livegna bondegruppen i Polen var nämligen etniskt sett mycket heterogen. Den bestod av polska, ukrainska, vitryska och litauiska livegna utan någon som helst samhörighetskänsla med den etniskt medvetna polska adeln. Hur absurt detta än låter i de svenska öronen hade den polska livegna bonden under många århundraden varken någon nationell identitet eller ens något nationellt medvetande. Det var heller inte någon som förväntade sig detta av honom. Under närmast hela två sekel - nämligen 1500- och 1600-talet - var det praktiskt taget huvudsakligen adeln som bar fram det polska nationella medvetandet. Det borgerligaståndet räknades heller knappast och bestod till stor del av personer av tyskt och judiskt ursprung.

Från mitten av 1600-talet kan man iaktta en samhällsutveckling i Polen som så småningom rent politiskt kom att få katastrofala följder för landet. Kriget ödelade en stor del av landet och städernas och borgarnas inflytande sjönk till ett minimum. Högadelns politik undergrävde kungens position och makt samt förorsakade en utarmning av borgar- och bondeklassen, vilket bidrog till landets ekonomiska nedgång. Detta drabbade även lågadeln, som förlorade sina privilegier, medan de livegna bönderna, som degraderades till jordbundna slavar, fick utstå ännu hårdare och grymmare förtryck.

Den dåtida högadeliga livstilen och mentaliteten har inslag som historikern Jerzy Topolski kallar för en "dogmatisering av medvetandet" (Topolski 1975, 256f). Dit räknar han bl.a. adelns övertygelse om det dåvarande politiska systemets fullkomlighet och den därigenom följande totala friheten och immuniteten för adeln. Detta, plus övertygelsen om Polens enastående roll i den kristna omvändelseverksamheten av de hedniska länderna (bl. a. Turkiet), understöddes av kyrkan, som inte heller gärna tog ifrån adeln övertygelsen om att Polen hörde till de av Gud utvalda länderna. Det hela ledde till en xenofobi, som blivit allmänt känd under begreppet *sarmatyzm* (sarmatism). Utgångspunkten för sarmatismen var ett allmänt europeiskt förhållningssätt, som syftade till att försöka finna de historiska rötterna till det egna landets ursprung. Dåtida polska historiker ansåg sig ha funnit detta ursprung hos de gamla sarmaterna (som slaverna då kallades), vilka bl.a. var kända för sitt mod. Om det från början hade varit

naturligt för varje polack att härleda sitt ursprung till denna släkt, började adeln nu reservera denna börd enbart för sina klassmedlemmar.

Konsekvensen av detta var ett tilltagande främlingshat, som vände sig framför allt mot zigenare och judar, men också — vilket trotsade all logik — mot lantbefolkningen, som enligt detta tänkesätt skulle ha härstammat från den bibliske Ham, son till Noa och broder till Jafet och Set. Denne Ham blev ju i Första Moseboken förbannad av sin far, som varnade honom för att hans avkomma för alltid skulle komma att bli dömd att tjäna sina bröders söner. Medan adelsmännen alltså ansåg sig själva härstamma från Jafet och Set, var det för dem helt naturligt att tro att det förhöll sig just så, att lantbefolkningen, Hamssönerna, skulle tjäna dem. Spår av denna övertygelse kan man än idag iaktta - om inget annat så i språkbruket där ordet *cham* (uttalat *ham*) fortfarande står för 'tölp' eller 'knöl', med det tydliga syftet att ange klasstillhörighet, naturligtvis i negativ bemärkelse (Zaremba 1992). Ännu 1995 skriver en polsk publicist i tidskriften *Polityka* följande:

Om man skulle skapa ett galleri av nutida polacker, vilken människotyp skulle då ta adelsmannens plats [...] Skulle man vilja visa fram den *underart* [min kurs. — M.A.P.] som drar mest uppmärksamhet **ull** sig och som känner sig säker som aldrig förr i dessa nya tider, så skulle man bli tvungen att i de ramarna sätta in den nye polske *tblpen* [d.v.s. "*cham*"— min kurs. M.A.P.]. (Pietrasik 1995, 4)

Denna nog så vanliga polska sociala stereotypi är som synes fortfarande levande och har utan tvivel sina djupaste rötter i "Sarmat-Polens" värderingar och beteendemönster. Lågadelns främlingshat omfattade också i viss mån högadeln, dvs. de adliga magnaterna, som representerade både en mer öppen, kosmopolitisk inställning och samtidigt en alltmer hermetiskt sluten kulturell och social sfär. Samtidigt stod dock högadeln för det levnadsmönster som lågadeln strävade efter att efterhärma. Ungefär från den här tiden bär adeln på en växande övertygelse om sin egen suveräna roll i det polska samhället och man brukar i det här sammanhanget tala om den s.k. "gyllene adliga friheten" *fa/ota wolność szlachecka*). Allt detta medan bönderna befann sig i en mer eller mindre total isolering - som den polske kulturforskaren Jan Bystroń påpekade:

En bonde [...] lämnade sällan den närmaste kretsen och förvånade sig över allting som han inte kände igen från sin egen by. (Bystroń 1947, 35-36)

Denna nog så vanliga polska sociala stereotypi är fortfarande levande. Ytterligare en faktor av avgörande betydelse för den sociala utvecklingen i Polen och i Sverige var skillnaderna i religionsuppfattning. Tveklöst är det nämligen så, att katolicismen respektive protestantismen på många sätt bidragit till de olika sociala värderingar och uppfattningar, som utmärker de båda länderna — ända in i våra dagar.

Men om adliga värderingar alltså utgjorde det raster kulturen betraktades genom i Polen, så skulle man kunna säga att det i Sverige var de självägande, fria bönderna som tilldelades den rollen. Det faller sig därför naturligt, att mot den polska adliga traditionen ställa det svenska jordfolkets traditioner och historia. Vilhelm Moberg tvekade heller inte på denna punkt när han som motto för sin bok om den svenska historien angav att "Sveriges historia är dess allmoges" (Moberg 1986, 11). Hur pass uppseendeväckande dessa svenska förhållanden måste ha sett sig i främmande ögon visar ett brev från en polsk adelsman, som någon gång under 1500-talet besökte en svensk riksdag för kung Sigismunds räkning. Mycket förundrad över vad han sett och hört, skrev han nämligen hem och berättade, att riksföreståndaren, hertig Karl av Södermanland, "talte med bönderna och kallade dem för ständer" (Packalén 2001, 66).

Denne polske resenär är bara en i raden av utländska besökare, som under årens lopp med häpnad vittnat om detta sociala fenomen. Medvetandet om den nordiska, framför allt den svenska och norska, allmogens särställning bland andra länder i Europa fanns även i Sverige. 1845 skrev Carl Jonas Love Almqvist:

Norden... ensamt bland alla länder i Europa, besitter under namn av *bönder* en folkklass i samhället som sedan urminnes tider redan åtnjuter politiska rättigheter... Vi som bor i Norden och från barndomen vant oss vid dess egenheter, se kanske häruti ingenting besynnerligt; men sakens märkvärdighet uppreser sig för betraktarens blick ju mera han jämför andra europeiska folk med Skandinaviens. (Almqvist 1845, 595):

Även om Almqvist, som Vilhelm Moberg påpekar (Moberg 1986, 122), överskattade den svenska allmogens politiska frihet, råder det inget tvivel om att den svenska lantbefolkningen i stort sett undgått det förtryck som feodalsystemet inneburit för bönderna i de flesta andra europeiska länder och i Polen i synnerhet.

Att tolka olika kulturella företeelser i Sverige enbart utifrån bondesamhällets arv vore givetvis att grovt förenkla helhetsbilden av den svenska kulturen. Ovedersägligen är det dock så, att varje lands kultur innehåller sociala, politiska och kulturella aspekter med vars hjälp man kan anlägga vissa mer universella tolkningsperspektiv på dess kulturhistoria. I Polen utgjorde adeln det rutmönster kulturen skådades genom, i Sverige tilldelades bönderna den rollen.

Som en följd av denna specifika historiska, politiska och sociala situation har den elitistiska framtoningen — det direkta arvet från de adliga mönstren och värderingarna — paradoxalt nog kommit att fortleva som en underliggande värdering i den polska kulturen och mentaliteten ända in i våra dagar. Alltså helt i motsats till hur det är i Sverige där det folkliga arvet från allmogekulturen alltid varit och fortfarande är en del av det allmänna medvetandet. Men i Polen har man först på senare år i kulturbärande kretsar i Polen långsamt börjat upptäcka och är på väg att assimilera 'det folkliga' såsom en värdig och accepterad komponent i den nationella kulturen.

Ändå betyder den polska adliga traditionen alltså väldigt mycket för en polack. Det faller sig därför ganska absurt för polacker att den bild som idag mest fastnat i det svenska medvetandet är just den bud som de, polackerna själva, minst av allt vill identifiera sig med: nämligen den polska landsbygden, symboliserad av den ökända (tidigare nämnda) bondkärran. I krocken just mellan den av polackerna hyllade gamla elitistiska synen på saker och ting och den mera folkliga svenska synen på omvärlden, tror jag det finns just en avgörande och ibland störande skillnad i kulturmötet mellan de båda länderna.

Man har på sistone talat mycket i Sverige om integreringspolitiken. Jag vågar påstå att den polska gruppen i stort ändå inte vållat det svenska samhället alltför stora bekymmer — den har som grupp haft ganska lätt att anpassa sig till de regler som gäller i det svenska samhället. Vilket inte är lite om man är medveten om

polackernas och svenskarnas helt olikartade inställning till stat och myndigheter (som givetvis bottnar i de båda ländernas helt olika historiska och politiska erfarenheter).

Men nog finns det påtagliga skillnader också: man kan ställa det svenska ordningssinnet mot den polska spontaniteten och "det ordnar sig nog" — mentaliteten, det svenska reserverade sättet att bemöta folk man inte känner mot den polska öppenheten som i sin tur av svensken ibland kan upplevas som påträngande och jobbig, den katolska och den protestantiska religionen samt — sist men inte minst — det för Polen och Sverige helt olika sätt att förhålla sig till det motsatta könet. Samtidigt vill jag gärna tro, att om man bara är medveten om dessa skillnader i våra respektive traditionella sätt att tänka och handla så är varken kontakt eller samförstånd på något sätt omöjliga. Tvärtom. Tiderna har ju förändrats, Sverige har öppnat sig mot Europa och Polen, som ett EU-land, står bokstavligt på tröskeln till den västerländska gemenskapen.

Man kan samtidigt förstå att det inte är lätt för svenskarna i allmänhet att justera den invanda bilden av Polen. Även polackerna själva har många gånger svårigheter med att hitta rätt i den nya "McDonaldiserade" polska verkligheten. Detta gäller lika mycket för de intellektuella som för de polska författarna. De har visserligen fått det som deras äldre kolleger kämpade för: möjlighet att tala fritt. På så sätt kunde de äntligen befria sig från den "polska koden" och stiga in i den europeiska kulturgemenskapen. Men att ersätta den gamla "polska koden" med "den europeiska" är inte så lätt. Linjerna är inte längre lika klara och entydiga som förr. Och det är något som gäller i samma höga grad för både sändare och mottagare, särskilt då mottagarna i väst, där man alltid varit van vid att se den polska kulturen och litteraturen som den moraliska guiden i "ideologiernas träldomshus" som Birgitta Trotzig uttryckte det (Trotzig 1988).

Därför är det nu särskilt viktigt att revidera och omvärdera bilden av den polska moderna kulturen och litteraturen i Sverige och att låta svenskarna se kulturen och litteraturen inte enbart som upprorspolitikens tjänare, utan även som dess motpol och motvikt. Allmänheten i Sverige måste så småningom få en bredare, fylligare bild av Polen och de framtida gemensamma kontaktmöjligheterna. Med andra ord hoppas jag att framtidens utveckling

av de politiska, kulturella, vetenskapliga kontakterna och - inte minst - det alltmer utbredda utbytet inom näringsliv och turism - kommer att kunna bidra till att det gamla begreppet "Polsk riksdag" som fortfarande är så levande i dagens Sverige så småningom ska kunna kompletteras med en mera nyanserad bild av Polen och polackerna.

Kanske kunde man säga att Carl Michael Bellmans kända, nästan slitna replik ur en av Fredmans epistlar, nämligen - "vad fan angår dej Polens affärer?" - symboliserar en förgången tids-anda och en splittring som nu äntligen ersatts av gemensamma intressen inte bara i Polen och Sverige, utan också i ett helt nytt och snart gränslöst Europa.

UPPSALA

Källor

- Abrahamson, K. A., 2003, Det nya Europa blir en välbehövlig kalldusch, AXESS, nr 7, s. 9.
- Almqvist, C. J. L., 1845, *Monografi*, Jönköping, s. 595, Bergström, H., 1998, Svenskamas mentala karta, *Dagens Nyheter* 1998-08-24.
- Bystroń, J, 1947, *Kultura ludowa*, 2:a utg., Warszawa, s. 35-36.
- Jacobi, I., 1996, Z polskiego na nasze. Rozmowa z Andersem Bodegårdem, tłumaczem literatury polskiej i francuskiej na szwedzki, *Przegląd Tygodniowy*, 1996-11-20.
- Moberg, V., 1986, *Min svenska historia berättad för folket* (1970), Stockholm, del 1, s. 11.
- Packalén, M. A., 2001, *Under två kulturers ok. Allmogeskildringar i den polska och svenska 1800- och 1900-talslitteraturen*. (With a summary in English.), Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia, t. 43, Uppsala, s.66.
- Pietrasik, Z., 1995, Nowy cham w nowych czasach, *Polityka*, nr 42, s. 4.
- Topolski, J., 1975, Polska w okresie Odrodzenia i dominacji szlachty (1501-1618), [i:] *Dnieje Polski*, Warszawa, s. 256f.
- Trotzig, B., 1988, Att vara i mitten utan att gråta. Birgitta Trotzig om den polske exilpoeten Adam Zagajewski, *Dagens Nyheter*, 1988-06-06.
- Zaremba, M, 1992,1 stället för förord, [i:] *Minken i folkhemmet*, Falun.

Małgorzata Anna Packalén

Streszczenie

Szwecja i Polska: kontakt czy kolizja kultur?

Według badań statystycznych przeprowadzonych w Polsce kilka lat temu, dotyczących nastawienia Polaków do obcych narodowości i wiedzy na ich temat, Szwecja znalazła się na jednym z pierwszych miejsc, zaraz po Stanach Zjednoczonych. Niestety, nie można tego samego powiedzieć o Szwedach, ich preferencji i znajomości Polski: kraje tzw. „wschodnie” (w tym Polska) prawie na szwedzkiej mapie świadomościowej nie istniały. Okresy zainteresowania kulturą i literaturą polską zbiegały się z przełomowymi wydarzeniami politycznymi Polski oraz z przyznaniem polskim pisarzom literackiej nagrody Nobla. Ogólnie rzecz biorąc jednak Polska długie lata stanowiła i nadal mniej lub bardziej stanowi białą plamę w świadomości przeciętnego Szweda: odległość kulturowa między tymi krajami jest o wiele większa niż można by sądzić, biorąc pod uwagę bliską odległość geograficzną.

Przemiany polityczno-społeczne ostatnich lat, w tym przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, powoli wpływają jednak na zmianę obrazu Polski w oczach Szwedów: coraz częściej ukazywana jest ona jako kraj o dużym potencjale gospodarczym, szczególnie jeśli chodzi o europejski rynek pracy. Przyczynia się to niewątpliwie do ożywienia kontaktów również w obrębie kultury. Jak zatem widzą Polskę Szwedzi dzisiaj? I czym wyjaśnić zadziwiająco żywotność negatywnych stereotypów na temat Polski i Polaków?

W niniejszym artykule staram się dać odpowiedź na te pytania i wyjaśnić pewne zjawiska i reakcje społeczne z perspektywy historycznej. Wychodzę mianowicie od założenia, że mamy tu do czynienia z dwoma odmiennymi etosami. Kultura szwedzka zasadza się na ugruntowanym jeszcze w czasach praszwedzkiej chłopskiej społeczności etosie kmiecia. Etos ten jawi się w wyraźnej opozycji do szlacheckiego etosu, pozostałości z czasów *modus vivendi* polskiej arystokracji. Wynikające z tego różnice w rozwoju społeczno-politycznym Szwecji i Polski są też — moim zdaniem — jednym z głównych powodów powstawania i uporczywego utrzymywania się różnych stereotypów i uprzedzeń, a co za tym idzie — kolizji kulturowych między tymi krajami.